

Dossier cijfers

Erfgoed is maatschappelijk kapitaal

Jan Rouwendal

Nederland is rijk bedeed met erfgoed. Er zijn ongeveer 60.000 rijksmonumenten en zo'n 400 beschermde stads- en dorpsgezichten.¹ Daarnaast zijn er nog provinciale en gemeentelijke monumenten. De lijsten breiden zich nog steeds uit. Dit erfgoed kan worden gezien als een vorm van maatschappelijk kapitaal dat, mits goed bewaard, rendement oplevert. Deze bijdrage gaat daar nader op in.

De door de rijksoverheid aangewezen monumenten en stads- en dorpsgezichten hebben een beschermde status. Dat geeft aan dat er waarde gehecht wordt aan het behoud van deze objecten. We zouden ze niet willen missen. Door het aanwijzen van monumenten en beschermde stads- en dorpsgezichten legt de overheid beperkingen op aan het eigendomsrecht op deze objecten om het behoud ervan te garanderen. Bovendien stelt ze subsidies beschikbaar voor onderhoud en restauratie. In de periode 1995-2010 is er zo'n 1,5 miljard euro uitgegeven aan subsidies voor rijksmonumenten (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed 2011). Een van de achtergronden van deze subsidiëring was de vaststelling begin jaren negentig dat veel gebouwd erfgoed in een slechte staat verkeerde. Inmiddels is die achterstand in onderhoud ingelopen: de bouwkundige staat van 90 procent van de rijksmonumenten is goed (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed 2009). Het feit dat de overheid onderhoud en restauratie van rijksmonumenten subsidieert – en niet zelf ter hand neemt – wijst er al op dat ze niet de eigenaar is. Slechts 3 procent van de monumenten is rijksbezit (Blok 2013). De subsidies die worden verstrekt, dekken doorgaans ook niet de volledige lasten van onderhoud en restauratie. De rest moet door de eigenaren worden bijgelegd, of op andere wijze worden gefinancierd.

Erfgoed is een zaak van ons allemaal. Het mag zich verheugen in een grote belangstelling. Erfgoedvereniging Heemschut, de grootste particuliere vereniging voor het behoud van cultuurmonumenten, bestaat al meer dan 100 jaar. De N.V. Stadsherstel Amsterdam is de grootste restaurerende organisatie van Nederland. De Nationale Maatschappij tot Behoud en Ontwikkeling van Industrieel Erfgoed (BOEi) richt zich als ontwikkelaar, investeerder en adviseur specifiek op het jongere erfgoed. Het behoud van erfgoed is in veel gevallen te danken aan de inzet van bevlogen enkelingen die anderen wisten te overtuigen van het belang en de mogelijkheid van het behoud van objecten die anders waarschijnlijk aan de slopershamer waren prijsgegeven. Dat resulteerde dan vaak in de toekenning van een monumentenstatus en veelal ook subsidie voor restauratie en herbestemming, bijvoorbeeld voor de Wagenwerkplaats in Amersfoort.²

De waardering van erfgoed

De waarde van erfgoed heeft vele aspecten. Het is een belangrijke drager van de identiteit van een plek. De cultuurhistoricus kan wijzen op de unieke facetten van een monument of stads- of dorpsgezicht, die behoud de moeite waard maken. De econoom kan proberen de gebruikswaarde van cultureel erfgoed te meten. De verschillende waardebegrippen overlappen elkaar.³ Economische waardering leidt tot een geldbedrag. Zo'n 'hard' getal waarin de baten van erfgoed worden samengevat, maakt het voor beleidsmakers wat gemakkelijker om anderen te overtuigen van nut en noodzaak van publieke investeringen in erfgoed (Baarsma 2012).

Duijn en Rouwendal (2013) hebben recent de waardering van erfgoed bij de keuze van de woonlocatie onderzocht. Tabel 1 geeft een aantal van deze resultaten weer. Het blijkt dat het gemiddelde Nederlandse huishouden bereid is om bijna 5500 euro meer te betalen voor een huis dat in een gemeente is gelegen waarin, in plaats van geen erfgoed, 1 km² beschermd stadsgezicht aanwezig is (1).

Deze marginale betalingsbereidheid, zoals die in het jargon heet, is wat groter voor hoogopgeleiden (2 en 3) en wat lager voor huishoudens met kinderen (4) en ouderen (5). Een hoogopgeleide single wil er nog eens 357,20 euro extra voor neertellen, terwijl hoogopgeleide tweeverdieners er 123,10 euro meer dan het gemiddelde Nederlandse huishouden voor overhebben. Verder blijkt dat ook erfgoed in omliggende gemeenten een meetbare invloed heeft op het bedrag dat men voor een woning wil neertellen. Gemiddeld 1025,70 euro voor een km² beschermd stadsgezicht, maar hoogopgeleiden een beetje meer (2 en 3). Huishoudens met kinderen (4) en ouderen (5) hebben wat minder dan het gemiddelde huishouden over voor erfgoed in de woongemeente, maar juist wat meer dan het gemiddelde huishouden voor erfgoed in de buurgemeenten.

Huishoudens kennen dus samen een forse waarde toe aan erfgoed in hun woonomgeving. En daarmee is het beeld nog niet compleet. Ook bij de keuze van een vakantiebestemming blijkt de aanwezigheid van

	(1) Gemiddeld	(2) Hoogopgeleide single	(3) Hoogopgeleide tweeverdieners	(4) Huishoudens met kinderen onder de 18	(5) Leeftijd +10 jaar
Beschermd stadsgezicht in woongemeente (+km ²)	5495,40	+357,20	+123,10	-98,20	-60,50
Beschermd stadsgezicht in omliggende gemeenten (+km ²)	1025,70	+13,60	+35,10	+24,10	+12,40

Tabel 1: Marginale betalingsbereidheid voor 1 km² beschermd stadsgezicht in de eigen en omliggende gemeenten (in euro's)

Jan Rouwendal

is bijzonder hoogleraar Economische Waardering van Cultureel Erfgoed en hoofddocent Ruimtelijke Economie aan de Faculteit der Economische Wetenschappen en Bedrijfskunde van de Vrije Universiteit Amsterdam

erfgoed een rol te spelen. Nederlandse huishoudens blijken bereid wel zo'n 40 kilometer extra te willen afleggen om een bestemming te bereiken die 0,25 km² aan beschermd stadsgezicht extra heeft (Loon et al. 2012). Ook bij funshoppen en restaurantbezoek speelt het erfgoed een rol in de bestemmingskeuze. En zelfs wanneer men vooral van de natuur wil genieten blijken omgevingen met monumenten als wandel- of fietsgebied meer in het voordeel (Rouwendal 2013).

Uit deze onderzoeksresultaten rijst het beeld op dat cultureel erfgoed een zeer aanzienlijke maatschappelijke waarde heeft. Een probleem daarbij is wel dat de uitgaven waartoe het erfgoed aanleiding geeft niet noodzakelijkerwijs – waarschijnlijk veel vaker niet dan wel – terecht komen bij de eigenaren van dat erfgoed. Monumentale kerken, die beeldbepalend kunnen zijn voor een stad, hebben vaak grote moeite om op eigen kracht voldoende middelen voor restauratie bijeen te brengen. De baten die deze gebouwen opleveren komen niet bij de eigenaren terecht, maar onder andere bij de plaatselijke winkels en horeca, en via kapitalisatie vervolgens in de waarde van het onroerend goed. Doordat de baten van het erfgoed niet terecht komen bij degenen die de kosten van instandhouding moeten betalen, is het niet vanzelfsprekend dat er voldoende middelen beschikbaar zijn om het erfgoed dat we hebben in stand te houden, ook al zijn die baten groter dan de kosten. Dat betekent dat het voortbestaan van een belangrijk stuk maatschappelijk kapitaal dat ook in de toekomst rendement kan opleveren, onzeker is, tenzij voldoende middelen op andere wijze beschikbaar komen. De overheid heeft hier – terecht – een taak gezien voor zichzelf.⁴ Maar er zijn ook andere arrangementen denkbaar waarbij de *civil society* de zorg voor het erfgoed – al dan niet ondersteund vanuit de collectieve middelen – op zich neemt.

Literatuur

- Baarsma, B. (2012) *Reken je niet rijk: over economische waardering van baten van monumentenzorg*. Amsterdam: SEO.
- Bazelmans, J. (2012) 'Erfgoed: waarde in meervoud'. In: *Vitruvius*, jrg. 20, 14-20.
- Blok, S. (2013) *[Brief van de minister voor wonen en rijksdienst; beleidskader voor de monumenten met erfgoedfunctie van de Rijksgebouwendienst]*, Tweede Kamer 31490 Vernieuwing van de rijksdienst; 32156 Monumentenzorg, nr. 105, 21 februari.
- Duijn, M. van, en J. Rouwendal (2013) 'Cultural heritage and the location choice of Dutch households: a residential sorting model'. In: *Journal of Economic Geography*, jrg. 13, 473-500.
- Loon, R. van, P. Rietveld en J. Rouwendal (2012) *Cultural heritage and domestic tourism in the Netherlands*. Werkdocument.
- Rouwendal (2013) *Oud goud: economische waardering van cultureel erfgoed*. Oratie Vrije Universiteit (dare.uvu.vu.nl/handle/1871/40329).
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (2009) *Erfgoedbalans 2009*. Amersfoort: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (2011) *Jaarverslag*. Amersfoort: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.
- Throsby, D. (2010) *The economics of cultural policy*. Cambridge: Cambridge University Press.

Noten

- 1 www.cultureelerfgoed.nl/handreikingerfgoedruimte
- 2 Soms was het ook omgekeerd en werd sloop voorkomen dankzij een al toegekende monumentenstatus, zoals bij het Entrepotdok in Amsterdam.
- 3 Zie bijvoorbeeld Throsby (2010) voor een bespreking van verschillende waarden van cultureel erfgoed vanuit economisch perspectief en Bazelmans (2012) vanuit een antropologisch perspectief.
- 4 Ongeveer tweederde van de instandhoudingssubsidies ging in het jaar 2011 naar kerkgebouwen, zo blijkt uit het jaarverslag van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (2011).